

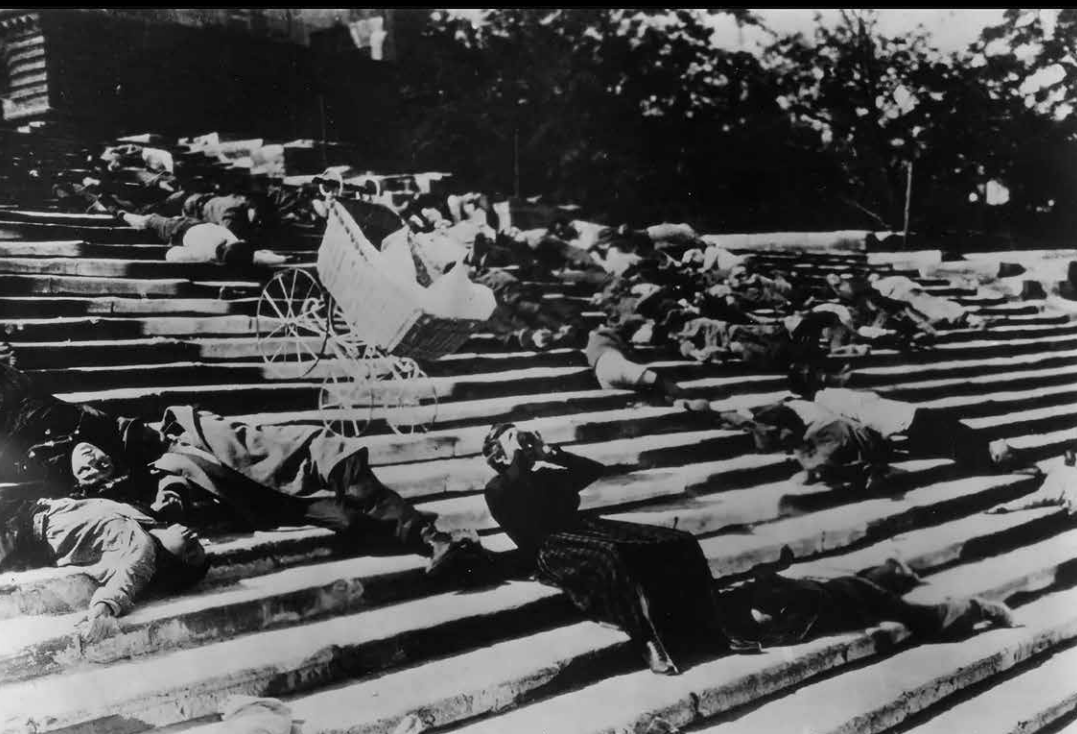

„Legitimizácia Putinovho režimu, ktorú budoval v očiach Západu, je už pochovaná v troskách Mariupola“

PETER TAJKOV

Jana Geržová: V roku 2001 ste pre časopis Profil napísali recenziu výstavy Budúcnosť je teraz. Ukrajinské umenie deväťdesiatych... (Múzeum Vojtecha Löfflera, Košice), kde boli zastúpení kľúčoví ukrajinskí umelci a umelkyne vrátane silného videa Alexandra Roitburda, ktorý citoval krutú scénu masakry na schodoch v Odese z filmu Sergeja Ejzenštejna Krížnik Petemkin. I keď sa táto epizóda viaže na potlačenie vzbury námorníkov na vojnovej lodi v roku 1905, v jej pozadí rezonuje rusko-japonská vojna (1904 – 1905) o nadvládu nad Mandžuskom a Kórejským polostrovom, ktorá síce skončila porážkou cárskeho Ruska, ale v kontexte aktuálnej ruskej agresie na Ukrajine je tu otázka, či sú dobytvačné ambície iba historicky zdedené, alebo sa bez kritickej reflexie minulosti stávajú nebezpečným precedensom, ktorý sa môže hocikedy zopakovať.

Peter Tajkov: Na ukrajinskú výstavu spred vyše dvadsiatich rokov si spomínam ako na silný zážitok sprostredkovanej reality postsocialistickej „divočiny“ východoeurópskeho strihu. Mnohí ukrajinskí a ruskí umelci a umelkyne sa vtedy plne etablovali v galériách západnej Európy a Ameriky. V tom čase sa zdalo, že Ukrajina a Rusko budú so Západom spoločne budovať korektné, najmä obchodné

Zábery z filmu Sergeja Ejzenštejna: Krížnik Petemkin, 1926

Záber z filmu Alexandra Roitburda: Psychadelická invázia Krížnika Potemkin do tautologickej halucinácie Sergeja Ejzenštejna, 1998, b/w video, 54' 14" © Moderna galerija, Ljubljana

©Maxim Dondyuk: Mesto Buča, región Kyjev, 6. apríl 2022. Kvôli mínometnému ostrelovaniu zomreli dve staršie ženy, jedna na prahu domu, druhá v kuchyni svojho bytu.

vzťahy. Z dnešného pohľadu sa však javí, že zo strany Ruska išlo len o krycí manéver Putinovej ranej vlády. Aj na jeho vtedajšiu „protiteroristickú operáciu“ v Čečensku sa Západ pozeral aj cez optiku útoku na Svetové obchodné centrum. Myslím, že sme vtedy Rusko vnímali naivne optimisticky. Osobne sa totiž domnievam, že imperialistické a dobytvačné ambície sú v Rusku historicky zdedené minimálne od počiatku novoveku, keď sa zaviedol pojem „ruské impérium“. Je v podstate jedno, či toto impérium budovali cári alebo neskôr komunistickí diktátori – prostriedky boli vždy rovnako násilnícke. Nedostatok slobodného myslenia a ekonomická zaostalosť Rusku nikdy neumožnili použiť tzv. mäkkú silu, teda „dobýjanie“ územia obchodom či príťažlivým životným štýlom, ako to robil Západ. Prechod od feudalizmu rovno ku komunizmu a absencia demokratických spoločenských štruktúr vytvorili v Rusku úplne iný druh „civilizácie“, ktorá je v prirodzenom konflikte s liberálnym svetovým poriadkom. Skúsenosť s „jelcinovskou demokraciou“ bola pomerne bolestná a doviedla Rusko opäť k obľúbenej diktátorskej vláde. Putin sa po konsolidácii moci v nultých rokoch ideologicky pripravoval na opätovné obnovenie „ruského impéria“. Na druhej strane vojenská modernizácia Ruska zjavne prebiehala v duchu „potemkinovskej“ tradície danej systémom skorumpovanej kleptokracie – ako sa zatiaľ javí z vývoja vojny na Ukrajine.

Jana Geržová: *V súvislosti s ruskou agresiou na Ukrajine členské štáty Európskej únie, USA a Spojené kráľovstvo schválili viacero protiruských sankcií, ktoré mali vplyv i na desiatky ruských oligarchov,*

© Mikhail Palinchak: Mesto Buča, región Kyjev, 2 apríl 2022. Muž zabitý ruskými vojkami počas jazdy na bicykli.

z ktorých väčšina zbohatla v divokej postsovietskej privatizácii a stali sa podporovateľmi Putina. Sú medzi nimi takí, ktorí prostredníctvom svojich peňazí dlhodobo ovplyvňovali dianie v medzinárodnom umeleckom svete a v súčasnosti sa viaceré medzinárodné inštitúcie od nich dištancovali. Petr Aven, šéf najväčšej ruskej komerčnej banky Alfa Group, prišiel o miesto v predstavenstve londýnskej Royal Academy of Arts, ktorú finančne podporoval od roku 2014 a vrátili mu aj sponzorský dar na podporu aktuálnej výstavy Francisa Bacona.¹ Z dozornej rady Guggenheimovho múzea v New Yorku odstúpil na vlastnú žiadosť aj jeden z najbohatších mužov sveta Vladimir Potanin, blízky Putinov priateľ – patril do skupiny oligarchov, ktorí sa niekoľko dní po ruskej invázii na Ukrajinu stretli v Kremli s Putinom. Múzeum štedro podporoval viac ako 20 rokov.² Problém s Potaninom má po ruskej agresii aj parížske Centre Pompidou,³ ktoré vlastní zbierku ruského a sovietskeho umenia dotovanú sumou 1,3 milióna eur práve Potaninom (prezentovaná bola v roku 2016 v rámci výstavy Kollektisia! Súčasné umenie v ZSSR a Rusku 1950 – 2000). Odvolaný bol aj Viktor Vekselberg, jeden z najbohatších ruských oligarchov, tiež s väzbami na Putina, ktorý bol členom Akvizičnej komisie Tate Modern pre Rusko a východnú Európu. Dôležité je pripomenúť, že členstvo v komisii je viazané na finančný príspevok, pričom práve z týchto peňazí sa

¹ Pozri <https://news.artnet.com/art-world/tate-cut-ties-russian-billionaires-ukraine-2084636>.

² Pozri <https://www.nytimes.com/2022/03/02/arts/design/vladimir-potanin-russian-oligarch-guggenheim.html>.

³ Pozri https://www.lemonde.fr/en/culture/article/2022/05/03/the-shadow-of-a-russian-oligarch-looms-over-the-centre-pompidou_5982299_30.html.

financujú akvizície z tohto regiónu. Podľa Roberta Runtáka, ktorý je členom tejto komisie od roku 2015 (druhým českým zástupcom je Peter Pudil), bude komisia premenovaná tak, že z jej názvu vypadne Rusko. Problém nie je v tom, že sa súkromné peniaze investovali na podporu umenia, ale v tom, ako boli získané a ako sa ich majitelia stali vydierateľnými vazalmi Putina. Nakoniec, ako hovorí v rozhovore pre časopis Monopol pôvodom ruská kurátorka Jekaterina Degot: „Putinov režim sa legitimizoval prostredníctvom športu, klasickej hudby a múzeí.“⁴ Ako sa z týchto odhalení môžeme poučiť? **Peter Tajkov:** Samozrejme je len dobre, keď sa umenie zbavuje väzieb na finančné toky od ruských oligarchov. Na druhej strane by som tento „finančno-kultúrny“ vplyv súčasného Ruska nepreceňoval. Mnohí používajú umenie len ako jednu z „práčok“ peňazí, podobne, ako to robia obchodníci s drogami či iní kriminálnici. Je však potrebné uznať, že západná spoločnosť podcenila hybridnú vojnu, ktorú voči nám vedie Rusko už od konca nultých rokov a ktorej súčasťou sú aj peniaze Putinových oligarchov v umení. Tak ako som napísal v predošlej odpovedi, Rusko dnes ani prostredníctvom tých najlepších umelcov a športovcov nedokáže dostať na svoju stranu akúkoľvek časť západnej demokratickej spoločnosti. Iste, kúpili si zopár bývalých politikov (najmä v Nemecku), môžu teraz vydierať ropou a plynom, môžu dezinformáciami vo virtuálnom priestore získať pár „hlasov“, ale to je tak z nevojnenských prostriedkov nateraz všetko. Celá táto akože legitimizácia Putinovho režimu, ktorú budoval v očiach Západu, je už pochovaná v troskách Mariupola a ďalších miest a dedín Ukrajiny.

Jana Geržová: Na poste ministra kultúry Ruskej federácie dlhodobo, od roku 2012 pôsobil Vladimir Medinský, ultrakonzervatívny politik, ktorý verejne vystupoval proti súčasnému umeniu. Je známy snahou o cenzúru v kinematografii (napr. obmedziť premietanie amerických filmov, financovať iba „vlastenecké“ filmy) a tiež z neskoršej kauzy odstránenia pražského pomníka maršala Koneva, respektíve jeho prenesenia z verejného priestoru do depozitára (2020). Na ministerskom poste skončil v roku 2020, ale vzápätí sa stal poradcom Putina, nakoniec, viedol aj prvé vyjednávanie medzi Ukrajinou a Ruskom v marci tohto roka v Bielorusku. Mohli by sme povedať, že je reprezentantom mocenských ambícií štátu mať kontrolu nad všetkými oblasťami života v Rusku vrátane kultúry a umenia. V Rusku však existuje viacero od štátu nezávislých inštitúcií s medzinárodnou reputáciou, pričom ako modelové môžeme uviesť Garage Museum of Contemporary Art založené v roku 2008 oligarchom Romanom Abramovičom a Darijou Žukovou. Práve Žukova, dcéra ropného magnáta Alexandra Žukova, je na Západe považovaná za reprezentantku nového Ruska. Narodila sa v roku 1983 v Moskve, ale po rozvoze rodičov sa spolu s matkou, mikrobiologičkou Elenou Žukovou, presťahovala do USA, v Londýne vyštudovala homeopatickú medicínu, dnes je známa ako významná zberateľka umenia. Túto jej prozápadnú orientáciu dokumentuje aj rozhodnutie protestovať proti ruskej okupácii Ukrajiny pozastavením činnosti v jej moskovskom múzeu Garage. Ako vidíš toto gesto solidarity v kontexte jej postavenia? Mohli by sme povedať, že de facto nič neriskuje, keďže ju chránia nielen peniaze, ale aj dvojité rusko-americké občianstvo a život v zahraničí? **Peter Tajkov:** Vladimir Medinský je symbolom úpadku oficiálnej kultúry dnešného Ruska. Je však len ďalším z nepretržitého radu kultúrnych ideológov v ruských dejinách. Pred ním tu bola kultúra „samoderžavia“, potom socialistický realizmus a dnes je tu militantný nacionalizmus. Samozrejme, vždy existovala ruská emigrácia, ktorá sa svojou kvalitnou vedou alebo umením etablovala na Západe. Dnes toto vysídľovanie ruskej inteligencie opäť silnie. Mnohí, podobne ako Elena Žukova, prejavujú solidaritu s Ukrajinou a protestujú proti ruskej agresii. Myslím si, že všetci Rusi, ktorí hlasno a verejne protestujú proti Putinovi, riskujú, pretože jeho režim sa nešťít pomsty, ktorá ich môže zastihnúť kdekkoľvek na svete.

4 Pozri <https://www.monopol-magazin.de/ukrainekrieg-ekaterina-degot-interview>.

Jana Geržová: Mnoho detí vysokopostavených ruských politikov žije na Západe, alebo tam prežilo časť svojho života, a na prvý pohľad sa nestotožňujú s antizápadnou rétorikou svojich otcov. To je prípad dcéry ministra zahraničných vecí Sergeja Lavrova Jekateriny Vinokurovovej, ktorá spolu s Anastasiou Karneevovou, dcérou bývalého generála Federálnej bezpečnostnej služby Nikolaja Volobujeva, dnes zástupcu generálneho riaditeľa Rostecu, získali v roku 2019 cez ich spoločnosť Smart Art zmluvu na desaťročnú prevádzku pavilónu Ruska v Benátkach. Keď kurátor ruského pavilónu na tohtoročnom bienále, Litovčan Raimundas Malašauskas a mladí, ale na Západe známi umelci Alexandra Suchareva (zastúpená v zbierke Tate Modern) a Kirill Savčenko na protest proti ruskej invázii na Ukrajinu odstúpili, vznikla paradoxná situácia. Pavilón sa zatvoril, ale stanovisko Vinokurovovej a Karneevovej nepoznáme. V tlači sa hovorilo o „taktom mlčaní“. Malo by podľa teba zmysel pýtať sa na ich názor a konfrontovať ich s „činmi“ vlastných otcov? **Peter Tajkov:** Áno, má zmysel sa pýtať, má zmysel konfrontovať s vojnou všetkých Rusov užívajúcich si luxus a výhody liberálnej demokracie. Keď si dnes pozriete ruské médiá (a nemusí to byť ani šialená Solovjovova talkshow), tak počujete, ako sa tam otvorene hovorí o Západe ako o úhlavnom nepriateľovi Ruska. Ak si teda chcú Rusi žijúci na Západe udržať akýkoľvek ekonomický či kultúrny vplyv, musia sa k hrozbám zničenia ich hostiteľských krajín postaviť kriticky. Jednoducho proti tejto ruskej schizofrénii v podobe nenávisťi k západným civilizačným hodnotám a užívania si ich vymožeností už musíme zakročiť.

Jana Geržová: Po ruskej invázii na Ukrajinu sa od tejto agresie distancovali tisíce Rusiek a Rusov vrátane príslušníkov umeleckej komunity, a to napriek tomu, že im hrozí zatýkanie a dokonca 15-ročné väzenie. V situácii, keď sa v rámci protiruských sankcií ukončili medzinárodné spolupráce a prerušili kontakty na Západ, zostáva táto skupina protestujúcich v izolácii. Doma sú prenasledovaní, ale podporu vo svojom odboji nezískavajú ani zo zahraničia. Môžeme im vyjadriť solidaritu bez toho, aby sme ich uvrhli do nebezpečenstva, že budú onálepkovaní ako zahraniční protiruskí agenti? **Peter Tajkov:** Na jednej strane tu máme „taktné mlčanie“ mnohých Rusiek a Rusov žijúcich na Západe a na druhej nesmiernu odvahu protestujúcich občanov priamo v Rusku. Bez pátosu by som ich nazval hrdinkami a hrdinami, ktorí sa nepostavili len štátnej moci, ale aj opovrhnutiu väčšiny vlastných spoluobčanov verných ideám propagandy. Ich situácia je doslova zúfalá, ako to vidíme na príklade najznámejšieho Putinovho kritika Alexeja Navalného. Pomoc a podpora protestujúcim v Rusku je podobne komplikovaná ako bola zahraničná pomoc nášmu protikomunistickému disentu. Správy od mojich litovských priateľov však hovoria, že mnohí rezignovali a opúšťajú Rusko práve smerom cez Pobaltie.

Jana Geržová: Nedávno boli zverejnené zábery z mesta Buča po tom, ako ho opustili ruskí vojaci zanechávajúci za sebou spúšť, čo len ilustruje Putinov cieľ vymazať Ukrajinu a jej obyvateľov z mapy sveta. Pri pohľade na civilistov zastrelených v uliciach mesta sa mi vybavili slová Theodora Adorna, že „písať básne po Osvienčime je barbarské“. Narodila som sa v roku 1951 a druhú svetovú vojnu a tragédiu holokaustu poznám iba sprostredkovane, zdá sa mi, že až teraz, keď vidím zákernosť a cynizmus ruských vojakov v priamom prenose, lepšie rozumiem tejto jeho správe. V situácii, keď sa nedá vylúčiť ďalšia eskalácia násilia, či dokonca expanzia ruského vojenského ťaženia smerom na západ, je ťažké sústrediť sa na rutinný život, prácu, či dokonca umenie... Ako prekonávate toto traumatické obdobie, čo vás motivuje ráno vstať a nepoddať sa frustrácii?

Peter Tajkov: Súhlasím, že situácia ohľadom terajšej ruskej agresie je frustrujúca. Napriek úspechom ukrajinskej armády nevidím nateraz svetlo na konci tunela. Okrem vojenskej porážky na Ukrajine by musela ruská spoločnosť prejsť nejakou formou sebareflexie, ktorej nebadám ani

náznak. Obávam sa, že aj keď na Ukrajine Rusko nedosiahne svoje ciele, dopadne to podobne ako s Nemeckom po prvej svetovej vojne. Urazená pýcha Rusov môže neskôr pripraviť ničivú odvetu už priamo smerom k západným krajinám. Je potrebné byť pripravený na ťažké časy, ktoré umocní aj klimatická kríza. Mali sme doteraz šťastie, že sme žili v mieri a relatívnom dostatku. História tejto časti Európy nám pripomína, že je to skôr vzácnosť. Moja stará mama bola počas vojny zdravotnou sestrou v maďarskom vojenskom lazarete, ktorý po oslobodení Košíc Sovieti odvliekli najprv ratovať preživších Osvienčimu a potom do lágru na Donbas. Z ruského zajatia sa vrátila zúbožená a tehotná, ale napokon sa dožila pokojnej staroby a veku 94 rokov. Isteže sme znepokojení, ale stále si môžeme užiť svoje pohodlné životy a tešiť sa z „obyčajných“ dní, ktoré nám ešte zostávajú.

Mgr. Peter Tajkov, PhD. (1974). Študoval archeológiu a dejiny umenia na FIF UK v Bratislave, kde v odbore dejiny umenia obhájil aj dizertačnú prácu na tému stredovekej architektúry. Pracoval ako kurátor výstav súčasného umenia v Múzeu Vojtecha Löfflera v Košiciach. V súčasnosti je vedúci Katedry teórie a dejín umenia Fakulty umení Technickej univerzity v Košiciach. Publikuje v oblastiach stredovekého a súčasného umenia. V ostatnom čase pripravil tematickú výstavu *Žiadosť o dokonalú bytosť* (2021), monografické výstavy Radovana Čerevku (2021), Boriska Sirku (2020) a kurátorský projekt *Po moderne/Metropola východu 1945 – 1989* (2017), sprevádzaný rovnomennou publikáciou (2018).

tajkov@yahoo.co.uk

©Dmytro Kozatsky: Portrét mladého ukrajinského vojaka zaliateho slnečným lúčom v ruínach obliehanej oceliarne Azovstal. Mariupol, 7. máj 2022
Pred tým, ako sa Dmytro Kozatsky dostal do ruského zajatia, zverejnil všetky svoje fotografie dokumentujúce život v obliehanom továrenskome komplexe na sociálnych sieťach. Časť z nich zverejňujeme vďaka Kateryne Radchenko, zakladateľky Odesa Photo Days Festival.